

Toroczkó-szentgyörgyi unitárius papok 1583—1893.

A t.-szentgyörgyi unitárius egyházközség, az aranyos-tordai unitárius egyházkörnek déli részén eső szélpontja, a hitujitást mindjárt kezdetben elfogadta. 1583. már generalis visitatio tartatik benne, Hunyadi Demeter püspök által, hol jelen van Patkó Gergely esperes¹⁾ honnan feltehető, hogy unitárius egyházzá 1565—8-ban alakult, mikor maga a fejedelem tanácsossai és a főrangu nemesség (köztük Thoroczkay János és Ferencz)²⁾ unitáriusokká lettek. Az unitarizmus oly rohamosan terjed Erdély bérczei között s az Alföld síkságán, hogy tíz év múlva az esztergomi érsek keservesen panasolja III. Gergely pápához irt levelében, hogy „az eretnekek káromlásait mindenütt ujongva hallgatják.“

Ez egyház tehát, valamint a község is földrajzi fekvésénél fogva, mind politikai, mind pedig egyházi tekintetben nevezetes missiót teljesített. Az erre vonatkozó adatokat, a mennyire lehetséges, összeírni s közreadni szándékom; mert az idők és gyakori hadjáratok dúló fergetegében minden okiratai jegyzőkönyvei elpusztultak, sőt ez egyházat érdeklő iratokon kívül 1703. évben a Tige poroszloi által, midőn a helységgel együtt az egyház javai mind elhamvasztattak, az egyh. kör számtalan okiratai is elpusztultak, melyek akkori pap Almási V. János kezénél voltak, mint egyh. köri jegyzőnél, s ki a pusztulás elől elmenekült Aranyos-Székre.³⁾ A később keletkezett okiratokat hasonló sors érte az 1787-ki Hóra lázadás és 1849-ki pusztulás gyászos napjaiban. Ez uttal lelkészei neveit közlöm legnagyobb részben egész 1772-ig a nagy nevű: Uzoni István jegyzetei, az ebből hiányzókat pedig időnkénti jegyzeteim nyomán. E papok közül többen: Szt.-mártoni Bodó János, Koncz Boldizsár K. Tözsér János, Uzoni F. István, Koncz Gergely, Brassai Sámuel stb. irodalmilag is nevet vívtak ki.

¹⁾ Lásd Orbán B. Székely f. V. köt. 215.

²⁾ T. János 4-ik utóda István catholizált. Ferencznek szintén 4-ed izi utóda lett református. János 2 ágat bocsátván, egyik volt a László fia ága, melyből volt az említett catholizált István Rákóczy generalisa. A másik ennek Ferencz fiáról származott unitárius ág, melyből 2-ik Péter egyik leánya révén egy új ág alakul az 1891. elhalt Györke Gecz-féle, eddig napvilágot nem látott, 1703. évre vonatkozó krónikai jegyzés szerint, mi a célba vett egyh. történelmi tervezeti munkában fog előjöni.

³⁾ 1703-ba pusztult el a vár is s szűnt meg a lakosságra nézve az addig gyakorlott várórségi szolgálat. s 1804-ben állíttatott fel helyébe a jobbágyság. Györke G. kronologia.

Az Uzoni jegyzetei, egy az ő idejében ajándékozott: latin bibliaszótár elején állott tiszta lapokra irattak.

Legelső helyen az ajándékozás Uzoni Fosztó István által — szép kerek betűkkel — következőkép van bejegyezve:

E Concordánziát Isten dicsősége mellett buzgolkodó Indulattyából. Ecclesiájához forró szeretetéből. Becsületes VARGA GERGELY Ő kgylme a Mlgs. Groff Toroczkai Sigmond ur tisztartója, feleségével Szócs Boriczával együtt magoktulajdon költségekkel úgy mint Tiz magyar forintokkal és Huszonhat pénzzel készítették és hozatták a Toroczkó Szentgyörgyi Unitaria ecclesiának szükségére, abban Tanított unitárius Ministerek könnyebbségekre: Krisztus urunknak 1765. Esztendejében, Uzoni F. István idejében. Mely a pap kezénél áll ugyan, de visitatiokkor és Papok változásakor számadásban leszen és nem más kézhez, hanem az unitária Ecclesia Ládájába kell letenni Papok változásakor, míg a Successor Unitarius Tanító elérkezik. Idvezítő urunk! Méltók kikkel jól tégy: Mert szeretik a mi nemzetségünket és a Gyülekezetet is építették nekünk. Luk. 7. 4, 5.

Ezután Uzoni beírta a papokat, a mint következők:

1. Anno: 1583. *Kamarási János, uti in literis de Terris Ecclesiae Datis extat.*

(Ezen földbirtokról szerkesztett okirat bizonynyal az ez évben tartott Generalis visitatio alkalmával készült, melyen jelen volt toroczkói pap és esperes, Patkó Gergely is.)

2. Anno: 1593. *Martinus Almás ut Protocollo visitatio Episcopali Scribitur.* — Hogy az ezt előző 10 év alatt volt-é más pap nem tudható, hihetőleg nem is volt.
3. Anno: 1597. *Michael Bajomi.* Minden jegyzés nélkül említettik 1622—1634.:
4. *Bodó János* e század egyik első költője. Ennek atyja Tordai rector volt; honnan jött ide, nem tudhatni; innen Kolosi papnak ment, ott halt el. (Lásd K. Magvető 1889. évi füz. 15. lap).
5. 1634—1637. *Sárdi Nagy János* hozatott a collegumból. S innen 1637. ment D.-Szentmártoni papnak s azon évi ottani Zsinaton szenteltetett papnak, s a kit 1658. K.-Szt.-Pálnál a törökök legyilkoltak.

A 4. és 5. tétel alatti két pap neve nem volt felvéve az Uzoni István által irt névsorba, mintha tudta volna, hogy Bajomi és Kolosi neveik közé még más nevek is bejövendőek, helyeiket üresen hagyja. Így hagyott helyet az alábbi 7-ik és 10. pap számára is; s e négy papra vonatkozó adatokat én jegyeztem be, részint a Ker. Magvető, részint pedig a Székely Sándor egyh. története nyomán.

6. Anno: 1637—1646. *Stephanus Colosi ut Tumulus Pignorum in Parochiali horto in parte Septemtionali indicat. Tumulus pignorum charissimor Rde Viri Stephani Colosi Pastoris Ecclesiae hujus. Alterius filiae annor 4. Evae obiit Anno 1639. Die 16. 9r Alterius vero Stephani Evi Dier Existens Mortus est Ao. 1642. Turis Sequenti Anno 1643. aedificata est Sumptibus illustrissimi patroni Sigismundi Toroczkai unitar ut lapis in occidentali la-*

tere loquitur, fuit antea quaedam Lignea Substructio pro campanae. Turis et Templum Lapideum pro unitar Eccliam una extracta Sunt¹⁾

A mint e bejegyzésből kivehető, e Kolosi István itt halt el, s itt temettetett el a papi kertbe, de a sírkő már nem jelzi, hanem csak az általam ültetett borostyán.

Az is kivehető e jegyzésből, hogy a tornyot Thoroczky Zsigmond építtette 1643-ban; ez építésre vonatkozó bizonyíték a torony nyugati oldalán levő, s e család czimerével ékeskedő kőlap, a melyen a latin felírás főleg az idő viszontagsága által okozott kopás miatt olvashatlan. ²⁾ Orbán B. azt állítja, hogy a templomot is a Thoroczky család valamely kegyes előde építtette; s ezt az említett czimeres kőlapról következteti; a mi pedig éppen nem áll, mert: a templom a jelen száz elején országos segélygyűjtés mellett az ekklia költségén s rovatál s közmunka erején építtetett. Az építés bevégezve lett 1825. a Brassai S. papskodása utolsó évében.

7. 1646—1648. Szt.-mártoni Bodó Bálint Székely S. u. e. tört. szerint Kolozsról hozatott ide. Kolozsi papságában írta: a So dicséreti munkáját, irt még több munkát; vadászat dicséreti Vas éneke. — Dialogust és „Krs. halála és feltámadásáról“, Mária Magdolna kegyes megtéréséről. De ezeknek nagyobb részét hihető, hogy tordai rectoriségében írta fiatal korában — 1616—1627-ig.

8. 1648. Georgius Papolczy ut Sequens tumulus habet. Dormitorium filior Charissimor Rdi Geor Papolczy: P. utpote Johannis et Samueles Papolczy ac Filiae mortuae Evi diversis temporibus in Domino. A. D. 1652. — Memoritur in visitatione An. 1648 die 27 julii cum Episcopo Daniele Beke admissa ABA-nye vidni in protocollo parvo Rakosiano tertio in repertorio Colosmonstor 1674. ³⁾

9. 1655. Basilius Ajtai Cujus subscriptio in Literis quibusdam fide jussionalibus apud illustrissimam Familiam Toroczkanam extat.

Ez egyebüvé ment-e, vagy itt halt el? nem tudható. Ugy látszik azonban, hogy 1660-ig papskodott itt s utána következett fia: a ki az előtt toroczkoí rector volt.

10. 1660—1670. Ajtai Mihály, a ki 1656-ban esmeretségénél fogva nevelőnek jött a Toroczkoí Sigmond fiaihoz, de a honnan az ur halála után 1651. kitették a szürét; azon évbe lett Toroczkoí rector s onnan jött atyjának hivatali utódául. Mint idevaló ifj. pap 1661. szenteltetett papnak, innen ment 1670 árkosí papnak. Itten papsága alatt egyszersmind egyh. főjegyző is volt. ⁴⁾

¹⁾ Egy Kolosi István 1642. után cs.-szt.-mártoni pap, gener. notarius és köri esperes. Egy személy-e a két Kolosi I.?

²⁾ Kivánatos volna, hogy egy ilyenmü leletet leolvasni tudó leolvashatná. A kopáson kívül nehezíti az olvasást, azon időbeli köfelírási divat, hogy egy betű 2—3 helyett is áll p. o. AMSI (Almásí) s a kerek betűk üregébe a következő kissebbített alakba bevésztetett.

³⁾ Egy Papolczy György, mint cs.-szt.-mártoni pap 1652. esperesnek és Consistoriának választatik az elhalt Kolosi István helyett.

⁴⁾ L. Ker. Magv. 1888. 89. 90. l.

11. Anno 1670. Stephanus Magyarosi ut scribitur in literis manu scriptionalibus Nikai Járai, a kiről Fosztó U. I. többet nem jegyzett be. De tény, hogy előbb adámosi, majd szt.-háromsági pap. S ez utóbbiból jött ide: 1670-ben s innen 1683-ban ment tordai papnak. Benczédi G. 1888. évi Kmv. 90. l. azt írja, hogy Magyarosinak Ars-széki esperesnek kellett lenni . . . sőt azt gyanítja, hogy 1678. Toroczkóra vitetett volna. Uzoni F. I. e jegyzése szerint úgy látszik, hogy Magyarosi innen és nem más helyről ment tordai papnak, s hogy már itteni papságában esperes is volt. Azonban Uzoni is tévedett, mert hogy Magyarosi toroczkói pap volt, bizonyítja a Szaniszló Zs. naplója. Tört. Tár 1889. 252 l. Hanem th-sztgyörgyi pap volt 1670—1690. Sztpáli István (Protoc. Gen. Cons. I. 122 l.) Ádámosról ment ide.
12. 1690—1697. Baranyai Sámuel.
13. 1697—1707. „Johannes Almási. Vas. Ut cathedre occidentale latus et Domuii parochialis Media trapes indicant.¹⁾ Hic anno 1707 28-va 7-bris de aceroo intineo delapsus, in palo horti guttur elisit. 1697. évi április 24-én jött a tordai rectorságból, a hol e hivatalát 1693-tól folytatta. — A korábbi 1686. évi április 24-én ide hoztatott volt rectornak; hol ez időben jó iskola tartatott éppen mint Toroczkón, azzal a különbséggel, hogy nem 12, hanem 6 idegen tanuló ellátásával (alumnia) volt berendezve. Itt találta az 1703. és 1704. Rákóczi forradalom pusztítás, az előbbi Tige, a második Rabutin labanczai által okozva. S életét Aranyos-Székre meneküléssel menthette meg. Székely Sándor, U. T. 1697-ben bágyoni papnak írja, l. 161 l.; ez téves kell hogy legyen.
14. 1707—1709. Sztgyörgyi János; innen Várfalvára ment.
15. 1709—1711. „Valentinus Csép Colosvariensis in Toroczko-Szentgynum allatus fuit ex Abrudbánya.“ Nem Abrudbányáról, hol 1705—1707-ben volt, hanem Bágyonból vitetett. Innen 1711. november havában Kolozsvárra vitetett; meghalt 1784-ben 50 évi szolgálat után.
16. 1711—1716. „Andreás Veres Karácsonfalvi Ut Lacunatis Templi Superscriptio indicat Tempore Hujus Structi usque Anno 1716. ita enim scribitur in veteri protocollo 1716. (Papok változásakor költöttek 1. 8. et septem Manus est Joh. 7. Böl. Tempore huius incepit vetus protocol“ . . . tovább olvashatlan) a zárjel közti beszurt jegyzést tette utóda Tana János, a ki jött Abrudbányáról s helyébe ment innen Karácsonfalvi Veres András, a ki 1725-ben Teremibe rendeltetett, a mint Székely S. u. t. 181. lapon írja.

¹⁾ A régi faragott szószék 4 kőlapból volt alkotva, ezek közül való volt, miről említést teszen itt U. F. I. Ezen iratos kőlap 1878—1892-ig a czintrembe hányódott. mult évben bevakoltattam a mostani s-ószék alatti üres helyre, mint a mely helyre leginkább beillett az idő viszontagsága ellen megőrzésért s betűit fekete olajos festé ékkel festettem ki. Az irat tartalma, a mely Orbán B. Székf. V. köt. 230. lapján is említve van, az egyház történeti leírásába fog jöni.

17. 1716—825. Johannes Tana Bölöni, ut Aulacum Super Cathedram Templi positum, inter Subgrundias Scribit Erat allatus e Rectoratu Schole Abrudbanyaiensis, translatus est in Ecclesiam Domboiensem Anno 1725. Ibi oculorum visu privatus. Bölönium in suas aedes relatus, ibidem obdormivit in Dno.

Manuscriptum in veteri Protocollo habet ab Anno 1717 4. Augusti usque Annum 1725 Diem 1 Aprilis. (Két utóbbi sort később szurta be Uzoni F. I.)

Tana János tehát Domboi papságában mindkét szemével megvakulván, kénytelen lett nyugalomba vonulni, születése helyére menni.

18. 1725—1734. E Kis Sáros transfertur T.-Sz. Györgyinum: Michael Székely de Torda Cujus faenum in hordo parochiali postquam data operâ quidam Malevoli exussissent eorum deni operâ. Ecclesia etiam privatus in Dicső-Szt.-Márton transfertur Anno 1734. nunc in Eccla Szováthiensi fungitur officium. Tordae in vacantia mori. D. A. 1761.

Ez is, mint Tana J. nyugalomba vonultan végezte be az életét.

19. 1734—7730. Balthasar Koncz de Kis Solymos 1734. 10 Apr. usque 1760 23. Apr. qui e rectoratu ill Collegii Tordensis allatus est. Nomen extat in Chori pontispicio. Vidi Seriem Testum hujus Emditi et pii viri (qui Senior Diecaesios denatus est, super cujus funere 31-a maji Anno 1760 in T.-Szt.-György habui textum Esai 22: 20. 23.) Dominicales et festivales contiones erant Spako 26. annor nro 410 Funerales nro 102, nuptiales nro 13, summa 525. quiescit in Caemeterio Templi Conciones succederunt cognomini Klio nunc F. Sinfalviensis pastori v. D. qui A. 1768. Mészköinum translatus.

E szerint tény az, hogy 1759-ben kapott szélhüdést, s ezért kénytelen volt következő évi április 26-án a hivatalból kilépni s elköltözött a Becze Mihály házához, hol május 30-án történt halála. Neje Kereszturi Zsófától származott hasonnevű fia elébb F. Sinfalvi, később Mészköi pap volt.¹⁾

20. 1760—1771. „1760. 23-a április Stephanus Fosztó Uzoni, e Rectoratu Scholae Toroczkaiensis in Anno aetatis suae XXXI. ²⁾ jussu Clar. Superintendentis Stephani Agh de Sepsi Szentkirály

¹⁾ Erről mondja Orbán B. Székelyf 5 köt. 230 l. Temetőjében Kénosi Tözsér János és Koncz Boldizsár vannak eltemetve. egy derék egyházi író és egy erélyes püspök, kiknek, mert életök áldásos volt, emlékek is szent kell hogy legyen. — Orbán Balázs összetéveszti az itt nyugvó Kis Solymosi K. B.-t az előtt 76 évvel elhunyt N. Solymosi Koncz B. püspökkel. Abban azonban igaza van, hogy ez is derék egyházi író volt, mint utódának jegyzetéből látható. Sajnos azonban, hogy sirjokat semmi sem jelöli. Nekem 1890. két jelesünk sírhelyét. néhai Baló Sámuelné mutatta meg, ő a 40-es évekből emlékezett e kérdéses két sírhelyről. A Becze család név egy század alatt Beczére változott.

²⁾ Csegezi László azt írja, a Km. 1887. évi folyama 195 lap. Uzoni F. I.-ről, hogy a Kénosi Tözsér I. mind a tordai rectoróságában, mind a bágyoni papságában sat. követője volt; ebből az a tétel hogy Tordai rectoróságban Tözsérnek követője lett volna, nem áll Uzoni F. I. saját jegyzése szerint.

in Scripsis exstunte, ad instatiam Illmor Patronor et vener Eccla exhibito transfertur et eodem Anno 18-va junii in Sinodo in Toroczko habita consecratur, Cujus pater Avus, pro avus Singuli ministri V. Divini, Suis temporibus ab Initio superioris Seculi Ecclesi is. Unitariis Servierunt. et Proávus Martinus Exstitit Evi Anno 1622. Johani D. Keserü obstitit, quo minus potuit omnes Trisede Ecclesias amaritudine afficere. ob quod ab eodem ex Ilyefalva ejectus, cladis tante nuncius fuit ad Eppam (Episcopum) Wál. Radecium, a quo Enlakinum est Dispositus Serux p. Tattaros in Sylva Abásfalvina ad Homorod saggitis est transjaculatus cum se Rhomphae defenderet A. 1661. Reliquit Filium Stephanum quem excepit Johannes, cui natus est Stephanus qui Anno per aliquot Clar R. D. Superintendentis Stephani Agh apud Ecclam T. S. Györgyina intercessionibus aegre dimissus tansfertur Bágyoninum Dieb. Aprilis — ibi morit A. 1777 in Febr “ E későbbi bejegyzést folytatólág tette akkori pap Sárdi Kús István.

Ha Uzoni F. I.-nak a fennebbi és bágyoni papsága első évében az egyházköri jegyzőkönyv hátsó lapján saját jegyzésére utalok, alig marad reá nézve valami megjegyezni valóm.¹⁾

Azt azonban megjegyezni valónak tartom, hogy itteni papságában sokszori gyászos eset keserítette, egy a papi kertben levő általa állíttatott sírkő tanúsítása szerént: egyik oldalán a felirat sógora, Bölöni Gazdag Boldizsár kolozsvári tanuló halálát hirdeti; — a más oldalán levő neje: *Gazdagh Borbára* m. h. 1765 és *Anna* m. h. 1768. *Borbára* m. h. 1770. leányai halálát.

21. 1771—1772. „1771. Dieb Aprilis ex Bágyon R. D. Johannes Kénosi S. Consistorii Adsesor, et S. Diecoseos circum-chry-solane notarius incipit. Legatione Christi D. fungi in T. sz. György. ²⁾ Ubi et denatus Anno 1772. Die 27. et in Caemeteris inhumatus in Dno quiscit.“

22. 1772—1791. „1772. Die 23 Aprilis in ministerio Sacro functionis Succedit Stephanus Kús Sárdi, ex dispositione S. Generalis Consistorii e Cottu Küküllő, Eccla Ádámosina translatus. ³⁾ Hinc transfertur Tordám e dispositione Consistoriali Anno 1791. ubi etiam tamquam Senior Diceseos. Moritur Anno 1795.“

Kénosi Tözsér Jánosnak itteni papsága csak egy évre terjedt, a következő évben már Szt.-Mihályfalvára rendelte a Főtanács, ő azonban nem fogadta el, elkeseredése betegségét okozott a már hajlott koru öregnek, mi halálával végződött.

Élete és hivataloskodása többi részleteiről, — minthogy másról nincs tudomásom, elégnék tartom, ha a K. Magv. 1889. évi 2. lap Benczédi Gergelynek a tordai rectorokról és K. Mgv. 1887. évi köt.

¹⁾ Ugyanott 105 lap.

²⁾ Itt véget ér az Uzoni F. J. bejegyzése, s folytatja Tözsér magára nézve és Sárdi Kiss István

³⁾ Innen a bejegyzést mind Sárdira s utóda Koncz Gergelyre, úgy magára nézve is folytatja: Brassai Sámuel — kitünő szépírással.

195. lap. Csegezy Lászlónak Tőzsér életére vonatkozó közleményekre hivatkozom. Bágyoni pap korában írta meg az unitárius egyházra vonatkozó adatokat latin nyelven, folytatás végett adta át utódának Uzoni F. Istvánnak.¹⁾

Sárdi K. István 19 évig paposkodott itt, mély tudományu és nagy tekintélyü papnak emlegeti a szájhagyomány; az idejében történt, a földes urak és az urbéres község között az erdők s közhelyek elkülönítése s jött volt létre a külhatóság közbejöttével — a község és a 3 felekezeti egyházak között az az egység, hogy az erdőkből nyilosztások alkalmával, a papok 3—3, a mesterek 2—2 nyilat kapnak vagyis minden egyház belső emberei részére öt annyi, mint egy urbéres örökséges jobbágy.²⁾ Az ő itteni hivataloskodása alatt zajlott le a Hora-Kloska oláhseregnek e vidéken tett garázdálkodása s pusztítása, minek részletes leírása másolatát bírom az eredetiből kiírva, erről, valamint a Györke G.-féle adataimról az egyház történeti rajzában részletesebben.

Innen ment Tordai papnak.³⁾ 1791-e hármás csere utján, mikor Kozma Mihály Tordáról Várfalvára, onnan pedig Koncz Gergelyt (n-Solymosi) iderendelte a rep. Cons.

23. 1791—1811. „1791. Diebus Aprilis. Várfalva transfertur Gregorius Koncz de nagy Solymos, ubi functus officio tamquam Senior Diocesios et orator S. Gen Consistorii. Anno 1811. 18-a Aprilis moritur, et in Caemeterio Sepultus in Domino quiescit —

Koncz Gergely 3 leányát itteni papságában adta férjhez.: *Krisztinát* Brassai Sámuelhez 1794-e. *Klarit* Szabó S. professorhoz 1798-a régi anyakönyv szerént; Zsuzsánna kisebb leányának Tordai pap Kis Mihályhoz lett férjhezmenetele, az anyakönyvbe nincs bejegyezve. Sándor János kereszturi tanár K. m. 1891. évi köt. 86. lap azt állítja, hogy 1803-a történt.

Egy fia volt: Ádám b. Torozskai jószágigazgatója. Ennek fiai: Imre és Gergely, leánya Ágnes ny. pap Ferenczi József neje.

A régi templom délfelőli alapfala közelében — előcsarnoktól (portikus) 1½ ölnyire — volt eltemetve: e templom egy galambra lövés miatt, egy szombat napon — 1820 körül leégvén 1824—5. években új alapra készül a mostani diszes templom — a torony keleti oldalához ragasztva. S minthogy a terv szerént szélesebbre vétetett, a K. Gergely sirját kettőbe kellett vágni, hasztalan volt Brassainé minden sirása. Teste felső része a lábrészekre helyeztetett. K. G. sajtókezüleg irt imakönyve F. Józsefnél van. Érdemes volna, hogy az isk. könyvtárba menjen.

¹⁾ Székely S. un. e. tört. 181. l.

²⁾ Ezen egységre vonatkozó bejegyzést láttam a helybeli Ferenczrendi zárda levéltárában egy jegyzőkönyvi bejegyzést a 80-as évekből — Nagy Sándor által téve s a végére azt jegyezte: hogy a helybeli unitár. egyház levéltárából való eredetiből iratott, hová az eredeti visszaadatott. Sajnos azonban, hogy idejövetelemmel semmi levéltárt nem kaptam s a kérdéses okirat is nyomtalanul eltűnt.

³⁾ Benzédi G. K. Magv. 1889. 94. l. Tordai papokról.

24. 1811—1826. „Diebus Aprilis in Munisferio Sacre functionis Succedit Samuel Brassai a Rectoratu Scholae Toroczkó-Szentgyörgyensis in Anno Aetatis XLVII e vott totius Ecclesiae consensu. ¹⁾ A. 1827. transfertur Sz. Mihályfalvien... ibique 1837. igne-coelesti tactus, moritur 24. ápr.“

Brassai Lipsceből, ny. pap Ferenczi József elbeszélése szerint, szekérszámra hozatta a könyveket, s a papikertben azon időben volt egy kis tanuló ház s abban folytonosan olvasott és tanult. Itteni pap-sága alatt épült a templom. 1789-e lett toroczkói rector, e minőségben nősült, s tehát fia, nagy tudósunk: Brassai bácsi 1799-e Toroczkón született, ²⁾ de itt gyermekeskedett s kezdte tanulását 1820—25-e, atyja muzeumában bujta a könyveket. Gál István jegyzete szerint Brassai 1827-e vitetik Szentmihályfalvára és pedig a tudományok kedvelője, Gedő J. pártfogásából.

Brassai Sámuel papról egy történetet emleget a szájhagyomány: egy urnapon, néhány felszegi asszony kíséretében s egész processiót járó csoportjával megjelent az unitárius egyház czinterem felső ajtaja előtt, kereszttel a helybeli barát, vagyis a papi kapu előtti téren s elébb szép szóval majd a jelenvolt felszegi unitárius asszonyok kívánságára hivatkozással követelőleg kérte, hogy — nem egyébért, hanem csak hogy a czinteremben egy kis oltárt rögtönözhessen a hivei által e célra, jó remény alatt hozott zöld ágakból, — s rövid szolgálatot teheszen, a kulcsokat adja ki az unitárius pap; mig az alkudozás hosszasocskán folyt, mert a pap, habár látta, hogy vannak némely asszony hivei a népcsoportba, a kulcsot kiadni nem akarta, e közbe az alszeghi asszonysereg is kezdett gyülekezni, előbb ámult és bámult, várva a dolog kimenetelét, — a férfiak mezei munkában voltak —; e közben mesturamnak egy jó ötlete támad, hirtelen a kapujában levő alszeghi asszony csoporttal összetanácskozik, s reá veszi, hogy az udvaráról a ló faszakaszból ³⁾ felfegyverkezve susztelyozzák le azt a barátot s a processiót járó csoportot; ajánlata készséggel fogadtatott, s így mesturam hős serge élén megyen, ő maga üres kézzel ugyan, s szól papjához: „*Tiszteletes ur! hát e disznócsordát nem kergeti el.*“ Ekkor a mester felé fordul a barát, s mondá: „*ostoba számár, nincs veled bajunk*“. Erre a pap Brassai, a ki nagy ember volt, olyan pofot sóz a barátára, hogy a kereszttel elbukott. S megkezdődött a kaláka! az asszonyok jól elpáholták, szétverték az egész processiót s a kapott ütlegekkel bántalmazott barát és hivei a veszedelmesebb következményt csak úgy kerülhették el, hogy a felszeghi telkek és kertekbe elrejtéződtek, de ezért a barát — szégyenletében még pert sem indított. Így beszélt el közelebbről id. Geczí Istók ref. vallású öreg ember, s ezt ő is nagyatyjától hallotta elbeszélni. ⁴⁾

¹⁾ Ezután bejegyzést teszi 1826 júniusban helyére rendelt Gál István.

²⁾ Brassainak 1890-e tett nyilatkozata.

³⁾ A belső embereknek adni szokott lóterüfa.

⁴⁾ Nincs kizárva a lehetőség, hogy Brassai S. pap idejében s épen vele történt volna valami eféle; én azonban azt hiszem, hogy ez a hagyomány nem

25. 1826—1870. „1826. Die 26. junii in ministerio Sacro functionis Succedit Stephanus Gál de Városfalva e senioratu Collegii Claudiaci in Anno aetatis XXV.“¹⁾ „Tiszességes nyugalomba megy 1870-e a templomon alól második szomszédba saját házába. — Meghalt azon évi október 19-én, mint az anyakönyv és sirköve felirata igazolja, 40 évig volt pap. Utódai e telket később eladták Györke Istóknak.“

Gál István szép készütségű jó szónok, példás papi életű, közkedveltségű pap volt 40 éven át. Az 1848-ik pusztitással ő maga is sok kárt szenvedett, mikor egyéb féltőbb tárgyaival elmenekülve, e Concordantiát is megmentette a megsemmisüléstől. Az akkori szomorú napok eseményeit leírta a régi anyakönyv végére.

Ez egyházkörnek mindvégig közige. és házasságvéde volt, utolsó éveiben láb-köszvény fájdalmaiban sokat szenvedett.

Ennek fia Gál Lajos szintén pap Kövenden, s unokája Gál Miklós toroczkai pap.

Annyit még, úgy a mint halottam, megjegyzek, hogy prédicátiora mindig elkészült, s egy esp. vis. alkalmával kérte esp. Koronka Antalt, hogy a közbe eső vasárnapon prédikáljon, gondolván, hogy a másik vasárnapra marad az ő megtanult beszéde. Látván K. A., hogy hová tette le G. I. a prédikációt, míg az más szobába öltözés és más dolgaival volt elfoglalva — egyszer-kétszer átolvasta s kevés változtatással átтанulta s visszatette, s reggelizés után, midőn G. I. kezébe vette pred. tárát,²⁾ hogy még egyszer áttekintse, így szól hozzá Koronka: „*Pista megdölgöztam, nem bánom ha prédikálok is ma helyetted*“. Gál kapott az alkalmon; de egészen elbámult s lehangolódt, midőn beszédét elmondani halotta, a miért kijövet keresetlen szavakkal leszidta s nagyon sajnálta tanulása kárba menetelét.

26. 1870—1890. „1870. május 17-én választatott ezen t.-szt.-györgyi unitárius egyház papjának Kövendi Létay Domokos 25 éves korában.“³⁾

Létay 20 éves papsága alatt sok hasznos és szükséges építést keresztülvitetett; mint a templom diszes kiépítését, korona, orgona kijavitását, de mivel saját birtoka kezeléseért gyakran volt távol, nem ellenőrizhette kellőleg az építéseket.

Létay D. 1890. august. 23-án sínfalvi papnak ment, helyébe jött s beköszöntött azon hónap 26-án e sorok írója, kinek helyébe ment Sínfalváról Szuhay János.

Brassai, hanem a Sárdi K. István idejében és épen vele történhetett. a mikor 1772. év végén novemberben és decemberben ez egyházkörben nagy felháborodás volt a sínfalvi templom elvételével. S szapora hír volt elterjedve, hogy a Bágyoni, várfalvi, járai s szt.-györgyi templomokat is a kir. decretumával elveszik. S lehet, hogy épen a kath. Toroczkay báró család védelme alatt meg lett kísértve templomunk elvétele.

¹⁾ A reá vonatkozó további bejegyzést teszi e sorok írója magyarul.

²⁾ Összekötött könyv alaku írott gyűjtemény, ilyet láttam magam is egy alkalommal K. Antalnál. Gál tanuló társa volt K. A.

³⁾ Létay D. saját bejegyzése.

27. 1890. Siménfalvi György „Aljárából, hol 29 évig szolgált, s hová ment volt f-rákosi 13 hónapos s. papi állásából — jött: a fő-tisztelendő püspök urnak azon évi junius 24-ről 331. számú rendelkezésével, hármás csere folytán; t. i. Létay Domokost Sinfalvára, onnan Szuhai Jánost Aljárába, (engem) Siménfalvi Györgyöt onnan ide rendelte. (1791-e szintén ilyen hármás csere útján jött volt ide esp. n.-solymosi Koncz Gergely Várfalváról, a hová rendelve volt Kozma Mihály Tordáról, innen pedig oda sárdi Kűs István rendeltetett el. Rep. cons. 25. sz. rendelet 1791-e.)

SIMÉNFAI VI GYÖRGY.

Tanárbeiktatás Székely-Kereszturon 1857. september 6-án. ¹⁾

A sz.-kereszturi gymnázium ma-holnap száz éves leszen. Mennyi küzdelem, töprekedés, fáradozás jutott e hosszú időn keresztül azoknak, a kik ehez közel állottak! Mily sokszor kellett az egyesek áldozatkészségéhez fordulni, hogy szükségait enyhithessék, hogy megmenthessék az eleséstől, a megsemmisüléstől! Négy rendbeli építkezés történt ez idő alatt, még pedig többnyire mind áldozatokból.

És a midőn ezek végeztével, úgy szólva, szüneteltek az áldozók, szünetelt a vallásközönség, még új erőt sem gyűjthetvén, más szükségek állottak elő. A tanári személyzetnek kellő számmal való beállítására. Ez a legnagyobb gond jelenleg is. De az vala különösen az 1848—49-iki szabadság-harcz után, a midőn nemzetünk leigáztatott s a protestáns iskolák nyilvánossági joga megsemmisített a czéloztatott az absolutismus által.

Ez időben kicsiny felekezetünk is a lét, vagy nemlét kérdése előtt állott. Erről emlékezik meg a Britt és Külföldi Unitárius Társulatnak 1875. május 19. és 20-án tartott 50 éves jubiláris nagy gyűlésén Jakab Elek jeles történészünk, mint vallásközönségünk képviselője, a midőn ottan tartott beszédében ezeket mondja: „Mi a székely nép közepében, a hol az unitarismusnak szív-élete, s életgyökerei nyugosznak, az utóbbi 50 év alatt egy gymnasiumot állandósítottunk meg s az angolok nagy értékű segélyével a tanári kart megerősítettük. Egy gyászos momentuma ez 50 évnek 1848—49-ki szabadságharczunknak szerencsétlen vége s ősi alkotmányunknak felfüggesztése. Nemzeti életünk egész mezejét iszap borította el, csirájában fojtott el minden nemes magot, a szabad intézményeket gyökeréből kiirtotta, a politikai és vallásos szabadságnak gyökerére velt vetve a fejsze. Idegen oktatási rendszert hoztak bé iskoláinkba; ekklezsiáink sok helyen maradtak pap és tanító nélkül. Püspököt választanunk, zsinatot tartanunk nem engedtetett meg. Egyház és közművelődés kihaltak tetszett, ájult állapotban volt.

A kétségbeesés ezen állapotában kétfelől jött segedelmünkre az isteni gondviselés; egyik minmagunkból származott, a bennünk lévő életerő és életképesség által, a midőn iskoláinktól a nyilvánossági jogot azért akarta a kormány elvenni, hogy gymnasiumainkban az

---

¹⁾ Protocollum rerum Scholasticarum gymnasii unitariorum Sz.-Kereszturiensis.